

UN FENOMEN INEDIT: TRANSHUMANȚA CÂMPULUNGEANĂ

IOAN IOSEP

O formă specifică de mobilitate pendulară, cu ritm sezonier, caracteristică evului mediu, a constituit-o transhumanța. Deși nu există mărturii scrise relative la practicarea ei în primul sfert al mileniului II, este sigur că exista și în munții Moldovei, la fel ca în întreg lanțul Carpato-Balcanic (V. Spinei, 1982). În orice caz, din primele documente istorice (secolele XIV-XV) se constată că transhumanța spre regiunile de la est și sud de Carpați era un așezământ social-economic bine încheiat (Șt. Meteș, 1926, p. 295). S-a apreciat pe drept cuvânt că aceste mișcări continue peste Carpați "sunt verigi dintr-un lanț al cărui capăt de început se pierde în noaptea timpurilor. Ele se integrează într-un proces de geografie umană care se desfășoară de milenii ... o pendulare ritmică de regularitatea echinoxurilor și a solstițiilor, dictată de arhitectura pământului dacic, de climatul acestui pământ, de alternarea pe el a condițiilor de trai favorabile, când în inima lui de munte, când în marginea de șesuri și lunci" (I. Conea, *Geografie și istorie românească*, p. 56, 71-72).

În literatura românească dedicată acestui fenomen - istorică, etnografică, sociologică, geografică - și ne mărginim să cităm aici studiile lui Șt. Meteș (1926, 1977), A. Veress (1927), S. Opreanu (1930), N. Drăganu (1933), T. Herseni (1941), V. Tufescu (1937, 1941), R. Vuia (1964), I. Donat (1966), C. Constantinescu-Mircești (1976) - nu se face nici o referire directă, specială la zona Câmpulungului Moldovenesc, deși există câteva documente - ce-i drept, puține - cât se poate de grăitoare în acest sens. Până și editorii unor cunoscute colecții de documente câmpulungene (T. V. Ștefanelli, 1915) sau bucovinene (T. Bălan, vol. I-VI, 1933-1943; 1960), chiar și atunci când își propun să le comenteze, să le descifreze semnificațiile și să le valorifice, le privesc exclusiv din latura istorico-juridică, ignorând implicațiile geografice și adevăratele dimensiuni ale fenomenelor: niciodată cuvântul "iernatic" din documente nu este asociat cu cel de transhumanță și nu este interpretat ca atare. Este motivul pentru care documentele respective nu au intrat, până acum, în circuitul literaturii dedicate acestei probleme, și nu au putut fi sesizate posibilitățile pe care le crea iernaticul practicat în zona extramontană, de a crește un număr mult mai mare de oi decât ar fi permis valorificarea exclusivă a pășunilor și fânețelor locale-montane, și nici faptul că oricât de mult s-ar fi extins pășunile în cadrul Ocolului, numărul animalelor n-ar fi putut depăși o anumită limită, dictată de posibilitățile de iernare pe loc.

Pentru că "în munții lor nu au de fel țarini", având în schimb pășuni bogate,

îndeletnicirea principală a locuitorilor din "republica Câmpulungului" era creșterea oilor, "singura care le dă hrana de fiecare zi" (Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, 1716). Informația este cât se poate de veridică, fiind confirmată de alte surse cvasicontemporane sau de mai târziu. Astfel, la 1793 (*Noth und Hilferuf...*, 1861) câmpulungenii se plâng că autoritățile austriece "cu aceea vor să ne apese, să ne dovedească, cumcă avem plodu vitelor pre mare, că la dânșii pre mare este numărul oilor la un gospodariu 200"¹. Așa stând lucrurile, nu trebuie să surprindă o altă informație pe care o datorăm lui Dimitrie Cantemir, și anume că din Ocolul Câmpulungului se strângeau 24.000 de oi ca zeciuială, de unde ar rezulta că numărul total era de 240.000 capete. Incercând să verificăm în ce măsură supoziția se verifică, am ajuns la concluzia că cifra depășește substanțial potențialul resurselor locale și respectiv posibilitățile de iernare pe loc, dar că poate fi totuși reală dacă se are în vedere rolul extrem de favorizant al privilegiilor și scutiilor acordate de Domnie câmpulungenilor, inclusiv acela de iernatic. Intr-adevăr, libertatea de lăzuire a codrilor și de stăpânire a pășunilor și fânețelor astfel obținute, scutirea de "dijma fânaților" și pentru pășunatul vitelor, scutiile de goștină (darea pe oi) și de folărit (darea pe brânză), de taxe vamale la vânzarea "bucatelor" (oi, miei, vite, cai) și a diverselor produse (lână, sumane, lățăciuri, cergi, brăie, catrințe, brânză) (T. Bălan, 1960, p. 119, 293), la care se adaugă nu mai puțin importantul drept de iernatic "în țară", trebuie înțelese ca factori care au stimulat sporirea extraordinară a numărului animalelor, a oilor în special, fapt care, la rândul lui, ca într-un cerc vicios, făcea absolut necesară transhumanța.

Câmpulungenii au exploatat din plin dreptul de a-și ierna turmele, fără plată, în zona de podiș a Moldovei, în luncile și bălțile din lungul marilor culoare ale Siretului, Prutului și Nistrului, pe braniști și pe orice fel de moșie, fie ea boierească sau mănăstirească "fără ca nimeni să cuteze a-i supăra", așa cum rezultă dintr-un document din 1736, cel mai vechi ce ni s-a păstrat: "pentru ernaticul oilor adunându-le în toate ernile încoace în țeară la ernatic **pă obiceiul lor** (subl.n.) ori la care braniște și pre a cui moșie ș-ar erna bucatele, despre niminea nici o supărare să n-aibă, nici să-i oprească... nici să să ispitească nimeni a le ceare dijmă pentru ernatec, nici boiari, nici călugări, nici alți nimine, căci lor **așa li s-au făcut obicei**, precum le scriu cărțile și de la alți domni ce au fost denainte de Noi". (subl. n.; T. Bălan, 1960, p. 294). Rezultă clar că la data respectivă transhumanța câmpulungeană devenise deja un fenomen social-economic bine încheiat, tradițional.

Alte patru documente, emise între 1747-1767, aduc unele precizări suplimentare. Astfel, cel din 1762 stipulează că turmele de oi vor putea umbla de la Sf. Dumitru (26 octombrie), după seceriș și cosit, când terenurile respective se eliberau pentru pășunat, și până la Sf. Gheorghe (23 aprilie), când "se oprea câmpul" (vestigii din perioada devălmășiei obștilor sătești), așa cum procedau și mocanii, mărginenii, bârsanii, conform legilor nescrise ale obiceiului pământului.

Pășunatul avea să se facă "ferind fînațele și nefăcînd nici o stricăciune celor cu moșie", iar "pentru fătutul oilor, să se tocmească cu stăpînii moșiei după obicei și vor ridica grajdul după tocmala ce vor face"; la fel pentru "dărmatul caprelor, pentru pădure" (T. Balan, 1960, p. 298, 302, 307). Deci și caprele erau purtate în transhumanță. "Dărmatul" pentru hrana caprelor și a oilor în perioada de iarnă se făcea atît la munte, tăindu-se crengi

învelite în mușchi (T. V. Ștefanelli, 1915, p. 139) dar și brazi tineri, cât și în regiunile de cîmpie și deluroase, folosindu-se în acest scop ramuri tinere și lăstărișuri ("dărîmatul la mugure", cf. C. Constantinescu-Mircești, 1976, p. 108, 111).

Ispravnicii de ținuturi aveau poruncă aspră ca nimeni să nu-i asuprească pe câmpulungeni (T. V. Ștefanelli, 1915, p. 51-53).

Avizați asupra fenomenului, am stăruit să găsim și să cercetăm și alte izvoare documentare, care ne-au ajutat să-l conturăm mai bine. Cât se poate de prețios este un document din 1793, deci de după trunchierea Moldovei: "...această ploadă cu nenumărată greutate este, căci earna începe de la luna lui Octombrie și după starea locului pînă la jumătate Maiu și adeseori pînă la sfîrșit ține și **oamenii cu ploada lor ce de vite sînt siliți a merge în țară**, la loc neted, și caută fîn pentru vitele lor, precum și aceasta știut este și dovedit cum că **cele mai multe vite, Câmpulungenii le ernează în partea Moldovei pe la lași și mai în gios de lași, pe apa Prutului și Seretiului**" (subl.n.; *Noth und Hilferuf*, 1861, p. 293). Deși documentul a fost publicat cu 130 de ani în urmă, informația nu pare cunoscută nici de T. V. Ștefanelli, nici de T. Balan, și nu a fost valorificată pînă acum în literatura istorico-etnografică sau cea geografică.

Documentul din 1753 (T. V. Ștefanelli, 1915, p. 51-53) arată că ciobanii câmpulungeni ajungeau pînă în Basarabia, iar unii se stabileau acolo. Coincidența numelui de familie **Lehaci**, cunoscut și astăzi în zona Câmpulungului, pe care-l poartă atât cei doi "câmpulungeni ot Suceavă", Ioniță și Simion, ciobani la Bahmuti, ținutul Orheiului, cât și stăpânul lor, Alexandru, cu care e posibil să fi fost rude, în a cărei turmă aveau 200 oi proprii, ne face să credem că și familia acestuia din urmă va fi fost originară tot din ținutul Câmpulungului și a ajuns în Basarabia de asemenea prin transhumanță. În contextul documentului, referirea la tatăl lui Alexandru ne permite să coborâm cel puțin cu o generație datarea acestui caz concret de transhumanță.

Fenomenul era în plină desfășurare la mai multe decenii după anexarea Bucovinei, fiind bine conturat de un document din 1812 (*Din tezaurul...*, p.546). Pe lângă faptul că ni se confirmă perpetuarea tradiției, el oferă câteva detalii semnificative: asocierea țăranilor-proprietari de oi (în cazul de față, trei la număr), satul de origine (Fundu Moldovei, deci din Ocol), numărul de oi (1720, revenind prin urmare o medie de 573 de oi/stăpân), perioada de plecare-sosire (octombrie-sfârșitul lunii mai) și, în sfârșit, obligația de a reveni cu toate oile, în caz contrar urmînd să fie urmăriți de administrație, iar suma totală evaluată ca preț al oilor (2190 florini) să le fie percepută dublu. Pe lângă oi, se precizează că erau duse în transhumanță și "alte animale".

De observat că, după încorporarea Bucovinei, statul austriac nu a anulat câmpulungenilor vechiul privilegiu de iernare liberă, obținînd venituri însemnate din taxele specifice. Știm că la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în Bucovina, gorștina pentru oi și capre se plătea, fără deosebire de proprietar, astfel: cinci coroane dacă iernarea se făcea pe loc și doar trei coroane dacă animalele erau duse la iernat în Moldova (J. Polek, *JBLM*, 1907). Tot aici găsim și totalul încasărilor pentru anul 1799: 16.526 florini și 23 coroane, dar, din păcate, nu se precizează separat cât din această sumă se încasa de pe urma iernării oilor în Moldova, nici care era numărul acestora, și nici din care părți anume ale Bucovinei

proveneau ele.

Poate că afirmația lui Mieg, cel care, întocmind primul raport oficial austriac și prima hartă la scară mare, detaliată asupra Bucovinei, a notat că în anumite părți ale ei locuitorii își părăseau ușor colibele și plecau mai departe cu animalele lor (J. Polek, 1897) se referă, dacă nu la transhumanța propriu-zisă, cel puțin la o deplasare pastorală pendulatoare cu rază mai redusă.

În sfârșit, adăugăm regulamentul-circulară, datat 1821, emis de organele administrației austriece, referitor la oile ce s-ar fi dus la pășunat din Bucovina (și din Ardeal) în Moldova (A. Veress, 1927, p. 78). În același scop se aduceau din Bucovina vite cornute (A. Veress, 1927, p. 41-42).

Deși transhumanța bucovineană (cea câmpulungeană în primul rând) este certificată cât se poate de clar prin documente, nu ne putem dispensa, totuși, de un auxiliar atât de prețios cum este toponimia, pentru că, prin aportul său specific, se supraconfirmă fenomenul - dacă mai era necesar - și se conturează aproximativ aria lui de desfășurare (Fig. 1). Avem în vedere o serie de toponime-dublete întâlnite atât în această parte a Bucovinei cât și în Podișul Moldovei și în Basarabia², toponime pe care suportul documentar analizat mai sus, raritatea și cvasiexclusivitatea prezenței lor în regiunile menționate nu ne dau dreptul să le considerăm simple și întâmplătoare coincidențe. Astfel se pot cita: Cubolta - sat și afluent al Răutului, județul Soroca (într-un document din 1622, pârâul este numit Cobâlta, cf. *Din tezaurul...*, p. 11), respectiv Cobolta - pârâu pe hotarul dintre Giumalău și Rarău, la 1584 (*DIR*, A, XVI, vol. III, p. 251-252; reamintit la 1680, într-un document de confirmare, cf. D. Dan, *Mănăstirea Sucevița*, 1923, p. 130), numit, cel puțin din 1783 până astăzi, Colbu³, și probabil Dealul Troscobolta din Câmpia Moldovei, la est de Șeaua Bucecii, pe unde, de bună seamă, treceau turmele în transhumanță, drumul fiind cel mai scurt posibil; Jijia - râu în Câmpia Moldovei, respectiv pârâu în nordul Obcinei Mari, un afluent de ordinul doi al Sucevei și o poiană la obârșiile acestuia, unde se află mai multe stâne (harta topografică 1:25.000); Prut - cunoscutul râu care desparte Podișul Moldovei de Podișul Basarabean își are și el perechea într-un mic afluent al pârâului Demăcușa (E. Grigorovitza, 1908; toponim cunoscut și pe hărțile vechi sau actuale), pe versantul estic al Obcinei Feredeului; Pecești - sat, județul Orhei, dar și numele vechi, atestat documentar, al unui cătun al satului Pojorâta, mai recent numit Peciște; Botuș, Botoș, Botușel - nume de sate și pâraie în Obcina Mestecănișului și, respectiv, dubletul lor din Basarabia - Gârla Botușilor - braț al Nistrului, județul Bender⁴; Țibău - sat, pârâu, munte în vestul Obcinelor, și Țibova - afluent al Nistrului, sătuc și fostă mănăstire, pe malul Nistrului, cu chilii săpate în piatră⁵, județul Orhei; Sadova și Ulma - sate în Obcine, dar și în județul Chișinău; Manuilești - sat pe valea Botnei, județul Chișinău, apoi sătuc în județul Bălți, lângă Ungheni, având poate corespondent, în Obcina Mestecănișului, Poiana Manuilii (toponim în documente vechi; forma mai nouă este Poiana Mănăilă); Barbușca - munte la confluența Moldovei cu Moldovița, vale în județul Bălți; Poiana Ițcani - cătun lângă Valea Putnei, la poalele nordice ale Giumalăului, cu dubletul Valea Ițcanilor, județul Ismail, undeva la nord de Delta Dunării; Floceni - sat, județul Bălți, lângă Cubolta, dar și Obcina Flocenilor - la Pojorâta, pe versantul nordic al Rarăului, obcină numită astfel după porecla, devenită

ulterior nume, a unei familii bogate în oi; Hasnașenii Mari - sat răzășesc, cu hrisoave vechi, pe valea Cuboltei, în Basarabia și, tot aici, Hasnașenii Mici, iar în Bucovina - Dealul Hasnaș, la E de Câmpulung etc.

În aceeași ordine de idei, trebuie remarcată și corespondența unor antroponime: Lehaci, Manuilă, Hasnaș, Flocea, cunoscute fie ca nume de familie vechi sau actuale în cele două regiuni legate prin fluxul transhumanței, fie ca nume de așezări (**oiconime**), terminațiile în "ești", "ani", "eni", fiind sugestive pentru procesul întemeierii lor (I. Iordan, 1963, p. 157-176).

Alte toponime, întrucât au o răspândire mai largă, deci nefiind specifice doar Obcinelor și împrejurimilor lor imediate, nu pot fi utilizate, să recunoaștem, ca argumente directe în discuția de față. Totuși, deoarece unele au origine montană certă (I. Iosep, 1984-1985) și se găsesc pe teritoriul Basarabiei, în apropierea unora dintre cele analizate mai sus, le dăm și pe acestea: Măgura, Slobozia Măgura și Măgurele - sate, Măgura - deal, toate în județul Bălți, Bobeica - sat pe valea Cogâlnicului; Bâtca - lac (!) pe valea Nistrului, județul Bender; Obreja - sat și pârâu în județul Bălți, apelativul **obreja** fiind frecvent în documentele vechi ale Câmpulungului, dar aici n-a toponimizat; Valea Botei - județul Bender și, respectiv, Dealul Bota, la nord de Câmpulung, și pârâul Botei - în satul Doroteia, pe valea Suhăi bucovinene.

Precizăm că numele de locuri Botei, Bota poate și Buta, ca și Botuș, Botoș, Botușel, Botoșan, Gârla Botușilor și alte forme derivate interesează nu doar în calitatea lor de toponime-dublete, ci și prin legătura cu păstoritul local sau cu cel transhumant (I. Iosep, 1987, p. 269-271). Astfel, "botei" (plural "botee") de oi era un grup de oi, alcătuit pentru pășunatul de primăvară, în timp ce creșterea oilor "botoșe", "botoașe" sau "botoșele" era un sistem asociat transhumanței ("butușie"), coexistând în mod necesar cu aceasta și presupunând scoaterea din turma care pleca în transhumanță a oilor sterpe sau mai bătrâne și a berbecilor care prisoseau, și care, după ce erau îngrășate pe pășunile din vecinătatea satelor respective, se vindeau la târguri sau la negustori pentru tăiere. După cum observa C. Constantinescu-Mircești (1976, p. 94), butușia era caracteristică celui mai avansat stadiu al transhumanței și numai centrelor care dispuneau de un mare număr de oi.

Poate că și o parte din toponimele Tătaru - Tătarca (munți și pâraie în Obcine), Brodina - Brodinoara (mai multe sate și pâraie în Obcine, respectiv Brodeni - cum se mai numea satul Măgura din județul Bălți) ar putea fi discutate în contextul de mai sus.

Suntem de părere că în unele cazuri "transplantul" toponimic s-a făcut dinspre munte spre podiș, dar alte ori și în sens invers (cazul toponimelor Prut, Jijia; poate și Cobolta, din moment ce în Basarabia s-a păstrat, iar în Giupalău - Rarău a dispărut).

Vărarea se făcea în munții apropiați, pe pășunile naturale de tip subalpin sau pe pe pășunile de origine secundară, rezultate din defrișări la limita superioară a pădurilor: Rarău, Giupalău, Suhard, Obcine. Pe la jumătatea lunii august (15 august, de Sf. Maria) oile se "răscoleau", adică erau coborâte la târle (bordeie sau odăi), adică în zona fânețelor secundare din etajul inferior al pădurii unde erau pregătite rezerve de fân (clăi), iar o parte chiar mai jos, în sate, până la începutul lunii octombrie, când plecau în transhumanță.

Întoarcerea avea loc în a doua jumătate a lunii mai, ciclul încheindu-se cu urcatul la munte în jurul datei de 21 mai (Sf. Constantin), în funcție de caracteristicile meteorologice ale fiecărei primăveri.

Cât de mare va fi fost numărul oilor și caprelor care erau duse la iernat "la șes" este greu de stabilit. Singurul lucru care se poate spune este că trebuie să fi fost, desigur, apreciabil, dacă avem în vedere mărimea zeciuiei indicate de Dimitrie Cantemir și facem o raportare (păstrând proporțiile) la numărul de 500.000 de oi (stabilit pe baza datelor de arhivă) duse în transhumanță din Ardeal în Țara Românească în anul 1780 (A. Veress, 1927, p. 79) și la numărul mediu anual al oilor din cele cca 150 sate transilvănene duse la iernat în Țara Românească și Dobrogea în prima jumătate a secolului al XIX-lea : 2,5 milioane capete, socotind și evaziunile probabile (C. Constantinescu-Mircești, 1976, p. 68).

Despre drumurile de transhumanță dinspre Bucovina avem puține date directe. Se cunoaște un singur "drum al oilor", numit ca atare, în zona Rădăuți (T. Balan, I, p. 89; N. Grămadă, mss, p. 313). Cu aproximația de rigoare, ele au putut fi totuși reconstituite (Fig. 1): probabil că "drumul oilor" menționat mai sus își avea originea în satele de pe valea Sucevei și se continua spre est în primul rând prin "poarta" de la Dersca, în timp ce acela de pe valea Moldovei, ieșit din munte la Păltinoasa, se putea răsfira, așa cum spune documentul din 1793, spre Siret, de unde prin "strungile" sau șeile Bucecea, Vorona, Ruginoasa, Strunga și a Bârladului superior, ramificațiile respective se continuau spre Prut și chiar mai departe, până la Nistru.

Oierii transhumanți cumpărau de la proprietarii moșiilor pe care iernau fân, orz, mălai, paie, sare, tărâțe, suhaturi, și chiar pășunea (aceia care nu aveau dreptul de iernare liberă, inclusiv câmpulungenii - după 1774). Iernând ani în șir în aceleași locuri, se statorniceau anumite relații cu proprietarii locului, și nu arareori, după cum am văzut, unii se stabileau definitiv acolo.

Nu putem încheia aceste considerații fără să încercăm să descifrăm cauzele regresului transhumanței. Acestea au fost multiple: ocuparea Bucovinei (1774) și restricțiile de trecere temporară a graniței dintre Bucovina și Moldova, iernarea făcându-se de acum într-o țară "străină"; conflictele vamale (de exemplu, "războiul vamal" 1886-1893), politica îndârjită a guvernului austriac de a controla acest tip de păstorit din motive de igienă zootehnică, pentru a preveni răspândirea epizootiilor, prin măsuri de carantină⁶; suspendarea privilegiilor câmpulungenilor, de care era legată într-un fel sau altul creșterea oilor, și în primul rând cel al dreptului de iernare liberă; reorientarea economiei zootehnice în favoarea bovinelor; intensificarea păstoritului local cu vărarea în munții apropiați, tomnarea și iernarea făcându-se la odăi sau în sat, concomitent cu extinderea prioritară a suprafețelor de fâneată în detrimentul pășunilor, respectiv sporirea rezervelor de fân pentru iernarea pe loc a unui număr sporit de animale⁷; extinderea arăturilor și culturilor de toamnă, ca de altfel și intensificarea circulației auto (în perioada recentă), care puneau probleme deplasării turmelor.

Valea Moldovei era și un traseu pentru o transhumanță "de tranzit" pe care o făceau țuțuienii din zona Poienii Sibiului, Săliște și alte sate marginene, săcelenii și bârsanii din zona Brașovului, care după ce vărau turmele în Munții Călimani, Bistriței, Rodnei (sporadic

o mai făceau și în primele decenii ale secolului nostru), le duceau în regiunile est-carpătice (S. Opreanu, 1931, p. 230). Același drum îl foloseau și ciobanii din zona Năsăudului și Bistriței; ultimii aveau chiar slobozenie de la unii domni ai Moldovei pentru pășunat în munții din vestul Ocolului Câmpulungului, motiv pentru care se iscau dese conflicte (A. Veress, 1927, p. 7 și 70; L. Someșan, 1934; T. Balan, *Controversa pentru regiunea Dornei dintre Moldova și Transilvania*, "St. și mat", 1973; 1960). O dovadă directă a fluxului transhumant ardelenesc pe acest traseu este documentul din 1796, citat mai sus, care, deși nu se referea la transhumanța câmpulungeană, ci la "neguțătorii ciobani și alți sudiți ce vin din Tralsăvanie în Moldova" s-a păstrat totuși la Câmpulung, la urmașii unui fost vornic, ceea ce ne face să ne gândim că aceștia s-au putut prevala și beneficia de el, chiar dacă nu-i viza direct.

In concluzie, se poate spune că în Obcinele Bucovinei transhumanța, acest tip special de migrație agricolă, este un fenomen vechi. Chiar cele dintâi documente ce ni s-au păstrat, deși relativ târzii, fac referire la ea ca la un obicei tradițional și la urice domnești anterioare. În mod firesc, așa cum toate satele ardelenice care au practicat transhumanța au fost așezări libere, tot așa în Obcine ea a fost specifică în primul rând satelor de răzeși din Ocolul Câmpulungului. Acesta trebuie inclus, alături de cele 5-6 areale transilvănene, pe lista regiunilor cu păstorit transhumant din România.

Intrucât la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea transhumanța este menționată ca existentă în Bucovina, la modul general, fără alte precizări de localizare, este mai mult decât probabil ca ea să fi fost practică acum și de locuitorii unor sate din afara fostului Ocol, poate chiar de mănăstiri. Doar așa s-ar putea explica, aici, prezența unor toponime (Jijia, Prut ș.a)

Transhumanța, ca de altfel și alte deplasări pastorale, are la bază decalajul climatic dintre regiunile complementare angrenate - muntele și "șesul" cu luncile și bălțile lui, respectiv durata și intensitatea diferită a fenomenelor de iarnă, reflectate în decalajul fazelor fenologice de dezvoltare a vegetației spontane. Trebuie, însă, să avem în vedere că aceste premise naturale favorabile, potențiale, au fost valorificate efectiv doar în condițiile rolului extraordinar de important, determinant, pe care l-au avut privilegiile acordate câmpulungenilor și, pe această cale, a interesului lor de a crește mai multe animale.

Neavând importanța actelor de proprietate funciară, nu s-au păstrat decât puține documente referitoare la transhumanță⁸, suficiente totuși ca, împreună cu alte izvoare să facă posibilă reconstituirea spațială a fenomenului și să ateste că uneori se solda cu migrații definitive.

Ca și migrațiile agricole propriu-zise, transhumanța oferea, concomitent, posibilitatea comercializării unor produse (piei, lână, seu, carne sau chiar miei și oi, în ciuda restricțiilor care s-au introdus la un moment dat pentru vânzarea acestora din urmă în timpul transhumanței, deci în afara Bucovinei).

Deplasările pastorale au contribuit la răspândirea toponimiei montane în zona de podiș, dar uneori și în sens invers.

Deși a avut o semnificație specifică de netăgăduit, transhumanța n-a fost singurul

și nici măcar cel mai important tip de păstorit. Ea s-a asociat cu păstoritul agricol local (în hotarele satelor) și cu diverse activități sedentare - agricole și neagricole - desfășurate de ceilalți membri ai familiilor, rămași acasă. Prin "articulațiile sale complicate", prin marile riscuri ce le implica, poate fi apreciată ca o fază avansată a păstoritului, care a influențat evoluția satelor respective, structura, viața lor socială și economică, iar oamenii au căpătat o mai largă perspectivă asupra lumii (C. Constantinescu-Mircești, 1976, p. 10). De asemenea, a contribuit la întreținerea spiritului de unitate a românilor, proces în care s-au integrat și Obcinele Bucovinei.

NOTE

1 În continuare, documentul adaugă: "și acest feliu de gospodari poate s-ar găsi 4 sau 5 în tot Ocolul Cîmpulungului", dar din motive pe care le vom arăta ulterior, cifra trebuie considerată ca diminuată cu bună știință. (A se vedea și documentul din 1812, analizat în lucrare.

2 Toponimele din Basarabia sunt citate după A. Arbore, *Dicționarul geografic al Basarabiei*, București, 1904.

3 Deformarea toponimului odată cu trecerea timpului poate fi o dovadă a aducerii din Basarabia și a transplantării lui aici, în timp ce în Basarabia s-a păstrat. Pentru majoritatea localnicilor, întrucât nu ei îl creaseră, nu avea o semnificație anumită, ci doar pentru cei câțiva - puțini - participanți la transhumanță. Pe de altă parte, prezența toponimului în Bucovina n-ar putea fi corect lămurită, dacă n-am preciza că în secolul XVII Rarăul era împărțit între răzeșii câmpulungeni și m-reă Voroneț, și că tocmai acesteia din urmă i se întăreau, prin documentul citat (1622) sate și mori pe Cobălta basarabeană. Practicau și mănăstirile transhumanța? Negăsind documente în acest sens, credem că fenomenul toponimic analizat se leagă mai degrabă de transhumanța răzeșilor.

4 Pe harta lui C. Bejan, realizată după 1918, pe stânga Nistrului, imediat la NE de Orhei, găsim și satul Botușani.

5 Dăm acest detaliu pentru a ne pune întrebarea dacă nu cumva versantul văii Nistrului în acest sector amintește de peretele calcaros și abrupt al Pietrei Țibăului din Bucovina.

6 Nu lipsesc, uneori, aprecierile contradictorii: de ex., A. Veress (1927), după ce afirmă că guvernul vienez stăruia cu îndârjire să desființeze păstoritul ardelenilor în Țările Române, mai cu seamă din motive de igienă zootehnică, reproduce în continuare documentul nr. 138/1796 din colecția Ștefanelli, din care rezultă contrariul, administrația austriacă protestând împotriva piedicilor puse ardelenilor, iar ca urmare domnitorul Moldovei trimite porunci severe căpitanilor de graniță pentru a nu-i supăra.

7 Aceste măsuri nu au putut suplini decât parțial transhumanța, încât numărul de oi s-a redus odată cu regresul ei.

8 Ne putem imagina că actele oficiale care se eliberau oierilor transhumanți pentru a-și atesta dreptul de iernare liberă pe moșii străine, sau, mai târziu, pentru trecerea "cordunului", având o valabilitate limitată la un sezon, erau distruse după expirare, ca inutile.

BIBLIOGRAFIE

- 1 N. Barbu, I. Iosep, *Obcinele Bucovinei*, în *Geografia României*, vol.III, București, 1984.
- 2 T. Balan, *Din istoricul Cîmpulungului Moldovenesc*, București, 1960.
- 3 C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII și XIX*, București, 1976.
- 4 N. Grămadă, *Toponimia Bucovinei*, mss, ASS, f.a.
- 5 I. Iosep, *Asupra prezenței unor toponime de factură montană în regiunea deluroasă dintre Siret și Prut*, în *Suceava*, XI-XII (1984-1985), 1986.
- 6 I. Iosep, *Contribuții la studiul oiconimelor din Obcinele Bucovinei*, în "Lucrările Seminarului de Geografie <<Dimitrie Cantemir>>", nr. 7 (1986), Iași, 1987.
- 7 T. V. Ștefanelli, *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului Moldovenesc*, București, 1915.
8. xxx, *Din tezaurul documentar sucevean (1393-1849)*, București, 1983.
9. xxx, *Noth und Hilferuf der Gemeinden des Moldauisch-Campulunger Okols in der Bukowina*, Wien, 1863.

UN PHÉNOMÈNE INÉDIT: LA TRANSHUMANCE DE LA ZONE DE CÂMPULUNG

RÉSUMÉ

Ayant comme point de départ l'observation que dans la littérature liée au phénomène de transhumance il n'existe jusqu'à présent, des références spéciales à la zone de Cîmpulung Moldovenesc, l'auteur utilise les sources historiques, la toponymie et l'anthroponymie, en reconstituant les chemins de transhumance, les zones hivernage, l'ancienneté, les premises, les caractéristiques et les conséquences géographiques de ce processus, les causes de la régression et de sa disparition.

